

РОЗДІЛ IV. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

УДК 378.147

Зоя Філончук

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

У статті розкрито методичні аспекти підготовки вчителів до викладання курсів фінансової грамотності, проаналізовано зміст навчальних програм спецкурсів «Фінансова грамотність» для слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів, систематизовано основні форми та методи роботи.

***Ключові слова:** фінансова грамотність, навчально-методичний комплекс, спецкурс, форми та методи підготовки вчителів.*

Постановка проблеми. У сучасних складних соціально-економічних умовах особливої актуальності набуває питання формування фінансової культури населення. Розуміння соціально-економічних трансформацій в країні неможливе без урахування економіко-культурного контексту, в якому здійснюється розвиток економічних та соціальних процесів. У свою чергу подальший соціально-економічний розвиток залежить від змін у фінансовій культурі та свідомості населення [4].

Дослідження в сфері фінансової грамотності населення країни визначили актуальність проблеми системного впровадження освітніх науково-методичних розробок щодо її підвищення в практику шкільної економічної освіти, що пов'язано сьогодні з багатьма чинниками, в тому числі з вивченням курсу «Фінансова грамотність».

Ураховуючи те, що науково-методичне забезпечення курсу здійснювалось Проектом USAID/FINREP у співпраці з Університетом

банківської справи НБУ, на інститути післядипломної педагогічної освіти, в першу чергу, покладалася робота щодо проведення підготовки вчителів до впровадження фінансової освіти у загальноосвітніх навчальних закладах. Особливої актуальності ця проблема набула у 2015 році, коли навчальні програми з фінансової грамотності для початкової та основної школи отримали гриф Міністерства освіти і науки України і увійшли до переліку курсів за вибором та факультативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що певні аспекти формування фінансової грамотності населення як одного із пріоритетів державної політики на сучасному етапі розглядали Л. Захаркіна, Л. Зюман, Т. Кізима, В. Корнівська, А. Кузнєцова, Г. Кучерова, І. Ломачинська, Д. Радзішевська, Т. Смовженко та інші.

Проблеми впровадження фінансової освіти у загальноосвітніх навчальних закладах України вивчали І. Вітенко, О. Губенко, М. Короденко, О. Костюкова, Т. Смовженко та інші.

Особливості підготовки вчителів до викладання курсів фінансово-економічної грамотності досліджували А. Довгань, В. Рисін, О. Рябова, З. Філончук, М. Хмелярчук, О. Часнікова, під керівництвом доктора економічних наук, професора Т. Смовженко. Цим колективом авторів створено навчально-методичний комплекс для підготовки вчителів до викладання курсів фінансової грамотності, у який входять навчальні програми спецкурсів для слухачів курсів підвищення кваліфікації: «Фінансова грамотність у початковій школі» (72 год.), «Фінансова грамотність в основній школі» (72 год.), «Фінансова грамотність» (очно-дистанційна форма навчання, 36 год.) та навчально-методичні посібники «Спецкурс із фінансової грамотності для підвищення кваліфікації педагогів основної школи» і «Спецкурс із фінансової грамотності для підвищення кваліфікації педагогів початкової школи», схвалені та рекомендовані до друку Вченою радою Університету банківської справи Національного банку України (протокол №12 від 30.06.2015 р.) [1-5].

Мета статті. Проте, більш детальної розробки потребує проблема методики впровадження зазначеного навчально-методичного комплексу в систему післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті полягає у визначенні методичних аспектів реалізації програм спецкурсів підготовки вчителів до викладання курсів фінансової грамотності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, підготовка вчителів до викладання курсів фінансової грамотності буде більш ефективною за реалізації наступних умов: впровадження навчально-методичного комплексу для підготовки вчителів; залучення фахівців до викладання спецкурсів; застосування різноманітних методів та форм роботи з учителями.

Програми спецкурсів для вчителів різних категорій, які є складовою навчально-методичного комплексу, об'єднує єдина мета – підготовка вчителів до впровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність» у відповідній ланці школи (початковій, основній, старшій) та створення системи фінансової освіти і виховання у навчальному закладі.

Спільними завданнями спецкурсів є: формування економічної культури вчителів та мотивації до подальшої економічної самоосвіти; з'ясування значення фінансової освіти як одного з чинників економічної стабільності; формування вмінь та навичок проектування системи фінансової освіти і виховання у навчальному закладі.

Спільні вимоги до знань вчителів, визначені у програмах – це знання нормативних документів, що визначають державну політику в галузі економічної та фінансової освіти; етапів становлення шкільної економічної та фінансової освіти в Україні; теоретико-методологічних засад впровадження фінансової грамотності у навчальному закладі; форм та методів організації навчальної діяльності школярів. Вчителі мають володіти методикою впровадження курсу відповідно до віку учнів; створювати методичні розробки і сценарії заходів (проектів) із фінансової освіти та виховання;

проектувати власну фінансову безпеку. Разом з тим кожна з програм має свою специфіку. Так, одним із основних завдань спецкурсу «Фінансова грамотність у початковій школі» є надання знань з основ економічної теорії та удосконалення економічних компетенцій вчителів у сфері фінансових послуг. Відповідно програма для вчителів початкової школи включає навчальний модуль «Економічна теорія як концептуальна основа фінансової культури», в якому розглядаються основні категорії економічної теорії та специфіка ринку капіталів і ринку грошей [3].

Для вчителів, які викладають курс в основній та старшій школі, важливим є поглиблення знань з макроекономіки, оскільки зміст навчального матеріалу програм для учнів орієнтований на більш складні питання фінансових відносин. Вчителі мають знати основи функціонування та розвитку сучасних фінансових систем, принципи державного регулювання фінансової сфери, її значення у політичному і соціально-економічному житті. Для вчителів основної школи введено модуль «Фінанси. Фінансова система і фінансова політика», у якому розглядається сутність категорії «фінанси», наводяться заходи державного регулювання фінансової сфери, характеризується сучасний ринок фінансових послуг, його загальна структура і значення [4].

Спільним модулем для всіх програм є модуль «Фінансова освіта населення як чинник економічної стабільності», у змісті якого розкриваються питання макроекономічної нестабільності та державного регулювання; фінансова грамотність визначається як складова фінансової культури; розкривається місце курсу «Фінансова грамотність» у системі шкільної економічної освіти; здійснюється змістовий та методичний огляд курсу, оцінюється стан та перспективи його впровадження.

Спільний модуль «Теоретико-методологічні засади формування фінансової грамотності» представляє теоретико-методологічні засади економічної підготовки вчителя, психолого-педагогічні аспекти фінансової освіти школярів різного віку, роль сім'ї у фінансовому вихованні учнів.

Свою специфіку у кожній з програм має модуль «Методика викладання курсу за вибором «Фінансова грамотність». У всіх програмах у цьому модулі розглядаються фундаментальні економічні категорії курсу (практична робота №1), акцентується увага на такій економічній категорії як «гроші» (практична робота №2). Виконуючи інші практичні роботи вчителі знайомляться з методикою розв'язання фінансових задач, визначають особливості таких економічних ролей як споживач фінансових послуг та платник податків (початкова школа), найманий працівник, підприємець, інвестор (основна школа).

Було визначено такі основні форми реалізації програм зазначених спецкурсів: очна та очно-дистанційна – у межах навчального процесу курсової підготовки вчителів у системі післядипломної освіти (узгоджені з навчальними програмами підвищення кваліфікації вчителів); очна форма навчання – 3-денний (36 год.) або 6-денний (72 год.) науково-методичний семінар із залученням фахівців і тренерів.

Навчальна стратегія спецкурсів може реалізовуватися також через дистанційну (або очно-дистанційну) форму навчання шляхом проведення Інтернет-консультацій та виконання індивідуальних практичних завдань; самостійного вивчення слухачами навчального матеріалу.

Навчальний матеріал надається під час проведення лекцій різних типів, виконання практичних робіт у групах, участі у підготовці семінарських занять, круглих столів, тестуванні та інших формах роботи. Кожна з організаційних форм навчання характеризується своєю структурою та взаємозв'язком відповідних елементів, і є засобом здійснення педагогічної взаємодії вчителів та викладачів (методистів), у межах якої реалізуються зміст та методи навчання.

До колективних форм організації навчання відносимо лекційні та практичні заняття, семінари, педагогічну практику (табл. 1); до групових форм – проблемні та тематичні тренінги, динамічні творчі групи; до індивідуальних – індивідуальну творчу та самостійну роботу.

Методична підготовка вчителів, які вже пройшли навчання і викладають курси фінансово-економічного спрямування (міжкурсова підготовка), проводиться через такі форми роботи, як обласні та міжрайонні науково-практичні семінари, круглі столи, майстер-класи, участь у роботі обласних творчих груп.

У такому разі до колективних форм роботи відносимо науково-практичні семінари та конференції різного рівня; до групових – обласні творчі групи, районні (міські) методичні об'єднання вчителів за фахом, школи перспективного педагогічного досвіду; до індивідуальних – самоосвіту, самовиховання та роботу над індивідуальною науково-методичною проблемою.

Зазначені форми організації навчання не є новими в практиці роботи закладів післядипломної освіти, проте наповнюються новим змістом та відповідними методами навчання в контексті досліджуваної проблеми.

Таблиця 1

Форми підготовки вчителів до викладання курсів фінансово-економічного спрямування*

Форми організації педагогічної взаємодії	Напрями підготовки	
	Спецкурс за вибором під час курсової підготовки (або навчально-методичний семінар)	Міжкурсова підготовка
	Форми підготовки вчителів	
1. Колективні	Лекційні заняття Практичні заняття Семінари Педагогічна практика	Науково-практичні семінари та конференції різного рівня
2. Групові	Проблемні тематичні тренінги Динамічні творчі групи	Обласні творчі групи Районні (міські) методичні об'єднання вчителів за фахом Школа перспективного педагогічного досвіду
3. Індивідуальні	Індивідуальна творча робота Самостійна робота Консультації Інтернет-консультації	Самоосвіта Самовиховання Робота над індивідуальною науково-методичною проблемою

*Розроблено автором.

Серед форм, що забезпечують теоретичну підготовку вважаємо основними – лекції, самостійну роботу та індивідуальну творчу роботу. Слухачам курсів пропонуються різні види лекцій з відповідними методами навчання, а саме: вступна лекція (метод пояснювально-ілюстративний – лекція-презентація курсу), установочна лекція (метод пояснювально-ілюстративний – лекція-пояснення), академічна лекція (метод – лекція-дискусія з використанням проблемного методу), підсумкова лекція (метод – інтерактивна лекція).

Основний етап лекцій містить проблемні питання, змістові аспекти яких корегуються залежно від категорії вчителів. По завершенню лекції робляться висновки, надаються установки та завдання для самостійної роботи, методичні поради, відповіді на запитання.

Методичний діалог – це складова частина будь-якої форми методичного навчання, що передбачає теоретичне домашнє завдання. Наприкінці лекції, викладач пропонує слухачам орієнтовні запитання для самостійної роботи, що давало можливість на наступному практичному занятті здійснити обговорення поставленої проблеми. Наприклад, скласти термінологічний словник для вчителя з теми «Фінансова культура» за навчально-методичною та довідковою літературою.

Як зазначає Г.Ковальчук, для дорослих непереконаливі тільки декларації про те, що нові знання будуть корисні. Тому викладачу необхідно підготувати яскраві приклади з реального життя слухачів, які демонструють переваги наявності у них нових знань, умінь і негативні наслідки відсутності таких знань та навичок. У результаті зростає мотивація до навчання, створюються необхідні психологічні передумови до підвищення кваліфікації у досліджуваному напрямі [1].

Доцільно використовувати методи формування суспільної свідомості (інформування, пояснення, коментування, переконання, узагальнення) і методи залучення до соціально-культурної діяльності, шляхом якої знання перетворюються у переконання, норми та принципи поведінки.

У зв'язку з тим, що така діяльність може бути тільки умовною, то слід використовувати активні та інтерактивні методи, де необхідно висловити думку або відстояти свою позицію тощо. Саме за використання таких форм (ділові ігри, дискусії, диспути тощо) роботи формуються економічні якості особистості, її фінансові компетенції. На впровадженні інтерактивних методів навчання у фінансову освіту, котрі передбачають застосування нетрадиційних навчальних підходів із використанням сучасних електронних та інтернет-технологій, наголошують А. Кузнєцова і Т. Смовженко [2].

До числа активних та інтерактивних методів належать дидактичні та рольові навчальні ігри. Як відомо, основи методики дидактичних ігор закладено в їх структурі, що передбачає такі етапи: презентація теми, визначення правил та організаційної структури гри; підготовчий – детальна розробка задуму гри та створення інструктивних матеріалів для учасників гри з чітким розподілом їх обов'язків; проведення та обговорення результатів гри. Цінність цього методу полягає в тому, що в процесі гри відбувається перехід навчальної діяльності в навчально-творчу, а потім у практичну площину розв'язання проблеми.

Далі слід залучати методи, котрі сприяють розвитку творчої діяльності вчителя (проектна діяльність); на практичних заняттях – методи аналізу реальних ситуацій в ігрових та неігрових формах. Особливого значення в цьому контексті набуває ситуація-оцінка, коли вчителям надаються матеріали для розв'язання конкретної ситуації та ставиться завдання проаналізувати правильність прийнятого рішення, визначити недоліки та вказати шляхи їх усунення. Як різновид захисту робіт доцільно використати таку форму, як панорамний урок. Творчі знахідки вчителів репрезентуються під час демонстрації фрагментів уроків, учнями на яких виступають інші слухачі. Таким чином, учителі представляють ефективні методичні прийоми роботи з учнями. Після закінчення демонстрації фрагментів уроків, присутні проводять обговорення, підбивають підсумки. Усі уроки об'єднуються розв'язанням однієї проблеми – формування фінансової грамотності учнів.

Висновки. Таким чином, впровадження навчально-методичного комплексу дозволяє здійснити теоретичну та методичну підготовку вчителів до впровадження курсів фінансової грамотності. Учителі ознайомлюються з етапами розвитку фінансово-економічної освіти та виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, визначають актуальність проблеми в сучасних реаліях України. Діагностичний інструментарій курсів дозволяє визначити рівень фінансової грамотності самих вчителів. Вони отримують необхідний мінімум знань з економічної теорії; здійснюється психолого-педагогічна, теоретико-методологічна та методична підготовка вчителів до впровадження курсів фінансової грамотності.

Впровадження в навчальний процес закладів післядипломної освіти навчально-методичного комплексу з курсу «Фінансова грамотність» дозволяє актуалізувати економічні знання вчителя, надати їм особистісного значення; сприяє вдосконаленню професійної компетентності вчителя щодо викладання курсів фінансово-економічного спрямування, популяризації фінансових знань та формуванню економічної свідомості самого вчителя, зростанню його вмотивованості до поширення фінансових знань.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – К. : Вид-во КНЕУ, 2003. – 298 с.
2. Смовженко Т., Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи / Т. Смовженко, А. Кузнєцова // Вісник НБУ. – 2013. – Вересень. – С. 8-16.
3. Спецкурс із фінансової грамотності для підвищення кваліфікації педагогів початкової школи : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 116 с. – Режим доступу : <http://www.imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperimentalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/>.
4. Спецкурс із фінансової грамотності для підвищення кваліфікації педагогів основної школи : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / авт. кол. ; за заг.

ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 120 с. – Режим доступу : <http://www.imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/>

5. Фінансова грамотність у початковій школі. Навчальна програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації / З. В. Філончук [та ін.] // Географія та економіка в рідній школі. – 2015. – № 10. – С. 16-30.

6. Фінансова грамотність в основній школі. Програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації / З. В. Філончук [та ін.] // Економіка в школах України. – 2015. – № 11. – С. 4-21.

7. Фінансова грамотність. Програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації / З. В. Філончук [та ін.] // Географія та економіка в рідній школі. – 2015. – № 12. – С. 8-20.

Зоя Філончук. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВВЕДЕНИЯ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ДЛЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ К ПРЕПОДАВАНИЮ КУРСОВ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ

В статье раскрыты методические аспекты подготовки учителей к преподаванию курсов финансовой грамотности, проанализировано содержание учебных программ спецкурсов «Финансовая грамотность» для слушателей курсов повышения квалификации учителей, проведена систематизация основных форм и методов работы.

Ключевые слова: *финансовая грамотность, учебно-методический комплекс, спецкурс, формы и методы подготовки учителей.*

Zoya Filonchuk. METHODOICAL ASPECTS OF TEACHERS' PREPARATION FOR TEACHING THE FINANCIAL GRAMMAR COURSE

Methodical aspects of teachers' preparation for teaching the Financial Grammar course are defined in this article. The content of educational programs of special course "Financial Grammar" for teachers in their post-graduate studying is analyzed in the article as well as all necessary examples of methods and forms of work are given.

Key words: *financial grammar, educational and methodical complex, special course, forms and methods of teachers' training.*